

การจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
**Management of Mae Tan Creek Community Forest, Baan Tan
Subdistrict, Hot District, Chiangmai Province**

นครินทร์ ยานะ และ ภูกิจ ยลชญาวงศ์

มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

Nakarin Yana and Phukit Yonchayawong

Southeast Asia University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: nakarin.yana24@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล 2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล และ 3) เสนอแนะแนวทางการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาลแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชาชนภายในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้บริหารหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 40 คน

ผลการศึกษาพบว่า 1) สภาพการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาลอยู่ในสภาพอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ป่าต้นน้ำลำธารมีน้ำไหลลงลำห้วยตลอดทั้งปีจากการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนพื้นที่บ้านตาล 2) ผู้นำชุมชนมีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนด้วยการสร้างจิตสำนึก ส่งเสริมการเรียนรู้ และช่วยป่าคงความสมบูรณ์พร้อมทั้งมีการติดต่อหน่วยงานภาครัฐเพื่อขอสนับสนุนรวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและติดตามไฟป่า ดินถล่ม และน้ำหลาก และ 3) การเสนอแนะแนวทางการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือ ผู้นำหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านควรให้การตระหนักถึงประโยชน์และโทษจากการทำลายป่า ผ่านการพิธีกรรมบวชป่า พระสงฆ์เทศนาธรรมะ เจริญพุทธมนต์ ปลอ่ยปลา การทำฝายกั้นน้ำล้น เพื่อให้ป่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวบ้าน และเพิ่มโอกาสอยู่รอดของป่ามากขึ้น

คำสำคัญ: การจัดการป่าชุมชน; กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม; แนวทางการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม; ป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล

Abstracts

The research aimed to study: 1) the condition of Mae Tan Creek community forest management; 2) the process of creating participation in Mae Tan Creek community forest management; and 3) to suggest guidelines for Mae Tan Creek community forest management by participation. The research employs qualitative. Data was collected by in-depth interviews with 40 people who are community leaders, village philosophers, executives of government agencies related to natural resources and the environment, and executives of local government organizations.

The research results found that: 1) the condition of Mae Tan Creek community forest management was abundant; there were more animals living in the forest than the old and the watershed forest has water flowing into the creek all year round from the establishment of a community forest conservation group in the Baan Tan area. 2) Community leaders have a process of creating engagement with people in the community by raising awareness, promoting learning, and helping forests maintain integrity by contacting government agencies for support and participation in surveillance and monitoring forest fires, landslides, and floods, and 3) The recommendations for participatory community forest management were: village leaders should be aware of the benefits and harms of deforestation. There was a forest ordination ceremony, the monks preaching Dharma Charoen Phutthamon, releasing fish and making dams overflow to make the forest a sacred place according to the beliefs of the villagers and increase the chances of survival of the forest.

Keywords: Community Forest Management; Process of Creating Participation; Participative Community Forest Management Approach; Mae Tan Creek Community Forest

บทนำ

ป่าชุมชน เป็นคำที่เกิดขึ้นเป็นเวลานาน เป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐาน หรือเป็นการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติเป็นระบบสิทธิหน้าหมู่ หรือเป็นระบบทรัพยากรร่วมของชุมชน กล่าวได้ว่าป่าชุมชนถือเป็นความร่วมมือของชาวบ้านในชนบทต่อการจัดการทรัพยากรต้นไม้และป่าไม้ เพื่อผลประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน เป็นกิจกรรมที่สนับสนุน และมอบอำนาจให้ผู้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาด้วยการปลูก จัดการ ป้องกัน และเก็บหาผลประโยชน์จากป่าไม้ภายใต้ระบบการจัดการ ป่าชุมชนอาจตั้งอยู่รอบหมู่บ้าน รอบแหล่งชุมชน หรืออาจอยู่ใกล้เคียงกับชุมชน ชุมชนนั้นอาจจะเป็นชุมชนที่เป็นทางการ และอาจจะเป็นหนึ่งชุมชน หรือหลายชุมชนที่มาจัดการป่าชุมชนร่วมกันก็ได้ (พระพลพร สุ่มงคโล, 2563 : 139) โดยที่คนในชุมชนนั้น ๆ อาจเลือกใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และการรักษาระบบนิเวศก็ได้ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นผู้วางแผนและตัดสินใจว่าจะใช้ประโยชน์อะไร และอย่างไรจากป่า จะดูแลรักษาฟื้นฟู และพัฒนาป่าชุมชนอย่างไร สามารถกล่าวได้ว่า ป่าชุมชน คือ รูปแบบการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรจากป่าที่ชุมชนในชนบทอยู่อาศัยภายในป่า หรือใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานาน มีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากร มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้ และยอมรับกันทั้งภายในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรับผิดชอบด้านการจัดการอย่าง

เหมาะสมบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพทางสังคม และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น (วันชัย แก้วสน และกฤษณา ไวสารวัจ , 2563 : 143) โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญามาหลายชั่วอายุคน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดำรงชีวิตที่ต้องอาศัยป่าหรือที่ดินรอบ ๆ ป่า เพื่อการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภค โดยอาศัยป่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งที่มาของอาหาร สมุนไพร วัสดุเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องมือ การผลิตเชื้อเพลิง และประโยชน์ใช้สอยอื่น ๆ ภายในชุมชน

ป่าชุมชนมีขอบเขตขนาดไหนที่ชุมชนจะดูแลได้ทั่วถึง จากความคิดเดิมที่ถือว่ารัฐเท่านั้น เป็นผู้ทรงสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียว เป็นการยอมรับให้ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ใช้ประโยชน์ รักษาป่า และเป็นทางเลือกการจัดการ ทรัพยากรป่าที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานให้คนได้ใช้ประโยชน์ และป่าก็อยู่รอดอย่างยั่งยืน ซึ่งสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตของชุมชนขึ้นอยู่กับความอยู่รอดของป่า ผลทำให้ชุมชนต้องหวงแหนและอนุรักษ์ป่าที่เปรียบเสมือนซูปเปอร์มาเก็ตของชุมชนที่สามารถจับจ่ายใช้สอยได้ทุกวันโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีใครบังคับ อันเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของภาครัฐ ทั้งยังเป็นป่ากันชนที่ปกป้องป่าอนุรักษ์ ผลประโยชน์ของประเทศชาติ สำคัญสูงสุด (เสนห์ จามริก และยศ สันติสมบัติ, 2538 : 14)

ป่าบ้านตาล เป็นป่าธรรมชาติดั้งเดิม ป่าเบญจพรรณ มีไม้ผลัดใบสมบูรณ์ เป็นต้นกำเนิดของป่าต้นน้ำลำห้วยแม่ตาล สภาพป่าทั่วไปอยู่ในขั้นสมบูรณ์พอสมควร มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดหนาแน่นทั้งไม้ยืนต้น และพืชชั้นล่างนับได้ว่ามีความสำคัญต่อป่าต้นน้ำลำห้วยแม่ตาลที่หล่อเลี้ยงหมู่บ้าน และชุมชนในตำบลบ้านตาลทั้ง 4 หมู่บ้าน เปรียบเสมือนดังสายเลือดใหญ่ที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงชุมชนในการทำการเกษตรกรรม เช่น การทำนาเป็นหลัก และทำสวนปลูกพืชผักต่าง ๆ ที่มีอายุสั้นในช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวของชาวตำบลบ้านตาล ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของเกษตรกรที่ว่า “เกษตรผสมผสานเป็นเกษตรแห่งการพึ่งพาตนเอง ทำของเราเอง สอนให้เรารู้จักพอใจในสิ่งที่ตนเองทำ หาความรู้จากการทำ” และยังสอดคล้องกับแนวทางของพ่อหลวงที่กล่าวว่า “สิ่งแวดล้อมก็ดี ครอบครัวก็มีความสุขด้วย” (ภาคภูมิ เหล่าตระกูล, 2562 : ออนไลน์) ซึ่งประกอบด้วย 4 หมู่บ้านหลักที่ใช้น้ำในลำห้วยแม่ตาลในการเกษตรกรรม ได้แก่ บ้านตาลเหนือหมู่ 1 บ้านตาลกลางหมู่ที่ 5 บ้านช้างเค่งหมู่ที่ 9 บ้านใหม่พัฒนาหมู่ที่ 10 และหลังจากช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวหรือช่วงคาบเกี่ยวระหว่างที่เกษตรกรรอการเก็บเกี่ยวพืชผักต่าง ๆ เกิดภาวะแห้งแล้ง ทำให้เกิดการส่งผลกระทบต่อผลผลิตของเกษตรกร เพราะน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร อีกทั้งเมื่อถึงช่วงฤดูแล้ง (ช่วงประมาณต้นเดือนมีนาคมถึงปลายเดือนพฤษภาคม) ในชุมชนเกิดภาวะการขาดแคลนน้ำอุปโภค และบริโภคและเกิดภัยแล้ง ดังบทความภัยแล้งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนจากการขาดแคลนน้ำอุปโภคและบริโภค ทำให้เกิดโรคจากอาหารและน้ำเป็นสื่อ ดังนั้นการป้องกันควบคุมภัยแล้ง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึง (เดือนนภา ภูทอง, 2562 : 82) ซึ่งเกิดผลกระทบมาจากป่าต้นน้ำลำห้วยแม่ตาลแห้งเหือด ทำให้ประชากรในชุมชนบางกลุ่มขาดรายได้ในการยังชีพ มีการเข้าป่าเพื่อหาของป่ามาขายและล่าสัตว์ป่า เช่น ผักหวาน ไข่หวาน และสัตว์ป่าต่าง ๆ

ในการเข้าป่าแต่ละครั้งประชากรในชุมชนตำบลบ้านตาล บางกลุ่มมีความเชื่อว่าหากมีการเผาเกิดขึ้นก็จะสามารถส่งผลต่อการเกิดอัตราเกิดเชื้อราของเห็ดต่าง ๆ ในฤดูฝน และนำมาซึ่งรายได้ของกลุ่มชาวบ้าน แต่บริเวณใกล้เคียงป่าต้นน้ำลำห้วยแม่ตาล ประกอบด้วยชุมชนกะเหรี่ยง คือ ชุมชนกะเหรี่ยงป่าแป๋ มีการทำแพ้วถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยไม่เป็นหลักแหล่งเป็นบริเวณกว้างขวาง และบุกรุกตัดไม้ในเขตป่าต้นน้ำลำห้วยแม่ตาลจำนวนมาก เป็นเหตุให้น้ำไหลบ่ากัดเซาะดินและอินทรีย์วัตถุในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ จนดินเสื่อมสภาพ และน้ำฝนที่เคยไหลซึมลงไปเก็บสะสมอยู่ในดินได้มาจะมีปริมาณลดลงมากกว่าเดิม ดังนั้นเมื่อมีฝนตกหนักในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ น้ำจะไหลบ่าท่วมพื้นที่เพาะปลูกและที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ตอนล่างอย่างฉับพลัน แต่ในฤดูแล้งลำธารและลำห้วยดังกล่าวไม่มีน้ำไหล จึงเกิดกระทบต่อสภาพแวดล้อม ตลอดจนความเป็นอยู่ และการทำมาหากินของประชาชนที่อาศัยในท้องถิ่น (กรมป่าไม้, 2562 : ออนไลน์) ชุมชนตำบลบ้านตาล ดังนั้นเพื่อร่วมมือกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาลจึงเกิดการรวมตัวของกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน เยาวชน และชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำห้วยแม่ตาลขึ้น เพื่อปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ตรวจสอบ สอดส่อง ป้องกัน ดูแล และเห็นคุณค่าของป่าต้นน้ำลำห้วยแม่ตาลให้แก่เยาวชน และชาวบ้านเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ ตลอดจนร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเครือข่ายเยาวชนให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีพบว่าการจัดการป่าชุมชนลำห้วยบ้านตาลยังไม่สามารถดำเนินการตามกระบวนการจัดการป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งได้ เพราะยังพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังมีพฤติกรรม ทศนคติ และความเชื่อของประชาชนในพื้นที่ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังไม่ดีขึ้นทั้งด้านการเข้าไปใช้ประโยชน์ด้านเกษตรกรรม และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอื่น ๆ ในพื้นที่ป่าชุมชนโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบ นอกจากนี้ชุมชนและหน่วยงานในระดับท้องถิ่นยังไม่มี การดำเนินการที่ชัดเจนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน รวมทั้งไม่มีการค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานในท้องถิ่น จากสถานการณ์และสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงความสนใจที่จะศึกษาถึงสภาพการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชน เพื่อให้ประชาชนกับป่าชุมชนต้นน้ำสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล เกื้อกูลระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ ทำให้เกิดการจัดการป่าชุมชนต้นน้ำที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาสภาพการจัดการประชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่
3. เสนอแนะแนวทางการจัดการประชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ แบบมีส่วนร่วม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้รูปแบบการลงพื้นที่สำรวจและสังเกตการณ์ (Observative) เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่แท้จริงในการดำเนินงานของกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาด้วยวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ร่วมกันระหว่างการลงพื้นที่ โดยใช้เครื่องมือเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการวิจัยที่มีขอบเขตและรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แหล่งข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 2 แหล่ง คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้วิธีการเจาะจง (Purposive Selection) ในการเลือกกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5,338 คน (ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย, 2564 : ออนไลน์) และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปราชญ์ชาวบ้าน ประชากรภายในหมู่บ้าน จำนวน 40 คน
2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการที่มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ใช้ศึกษาในหัวข้อการจัดการประชุมชน

2. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5,338 คน (ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย, 2564 : ออนไลน์)

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเลือกแบบเจาะจง จำนวน 40 คน โดยกำหนดเกณฑ์ในการเลือก ได้แก่ ผู้มีศักยภาพในเรื่องของการจัดการประชุมชนได้ดี และมีความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้นำชุมชนจำนวน 4 หมู่บ้าน ในตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านละ 1 คน รวม 4 คน
2. ผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 6 คน

3. ผู้บริหารหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 คน
4. ประชาชนชาวบ้านและผู้ทรงคุณวุฒิด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 คน
5. ประชากรภายในหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 คน รวม 20 คน

3. การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide) ที่มีลักษณะการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีการออกแบบโครงสร้างคำถามที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดโครงสร้างของข้อคำถามที่มีความชัดเจนตายตัว โดยเป็นเพียงการกำหนดแนวข้อคำถามแบบเปิดกว้าง โดยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกมีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่สำหรับการสัมภาษณ์แบบส่วนบุคคล โดยข้อคำถามเกิดจากผู้วิจัยคิดค้นขึ้นตามข้อมูลทางวิชาการและความเข้าใจของผู้วิจัย โดยผ่านการคัดกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ เพื่อให้คำถามที่ออกมาตรงกับประเด็นหัวข้อวิจัยตามกรอบแนวคิดและมีความน่าเชื่อถือในงานวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ เพศ ประเภทกลุ่มผู้ให้ข้อมูล อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่ท่านมีความสัมพันธ์กับป้าชุมชนลำห้วยแม่ตาล

ตอนที่ 2 ข้อคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับสภาพการจัดการป้าชุมชนลำห้วยแม่ตาล

ตอนที่ 3 ข้อคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการป้าชุมชนลำห้วยแม่ตาล

ตอนที่ 4 ข้อคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางการจัดการป้าชุมชนลำห้วยแม่ตาลแบบมีส่วนร่วม

4. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล (Quality of Data Monitoring)

1. ตรวจสอบข้อมูลว่าข้อมูลที่ได้อาจมีความเพียงพอหรือไม่ โดยพิจารณาจากการอึดตัวของ ข้อมูลข้อมูลที่ได้อาจตอบคำถามการวิจัยได้หรือไม่ ในกรณีของข้อมูลที่ไม่ตรงกันต้องตรวจสอบดูว่า ข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร (บุษกร เขียวจินดา กานต์, 2561 : 110) โดย

1.1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulate) เป็นการพิสูจน์ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้อาจมาจากแหล่งที่มาต่าง ๆ โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

1.2. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigation Triangulate) เป็นการตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลมาต่างกันหรือไม่ และอย่างไร โดยใช้ผู้วิจัยหลายคนในการรวบรวมข้อมูล ทั้งการผู้สัมภาษณ์หรือการสังเกต

1.3. การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulate) เป็นการตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิม จะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด เป็นวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ยากกว่าแบบอื่น ๆ

1.4. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulate) เป็นการใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อรวบรวมข้อมูลเดียวกัน ในกรณีที่ไม่น่าเชื่อถือในคุณภาพของข้อมูล ควรกำหนดให้มีผู้วิจัยหลายคนในการรวบรวมข้อมูล และใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน แต่รวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม พร้อมทั้งศึกษาเอกสารประกอบเป็นต้น

2. ใช้การตรวจสอบข้อมูลจากระเบียบวิธีวิจัยที่ต่างกัน โดยทำการสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูล ขณะทำการสัมภาษณ์โดยสังเกตจากสีหน้า ท่าทาง ขณะให้ข้อมูล พฤติกรรมที่แสดงออก การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างการติดตามเก็บรายละเอียดบรรยากาศ ขณะปฏิบัติงานของบุคคล ในสถานที่ สภาพแวดล้อม โดยทั่วไป การทำงานและประสานงานกับบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความรู้สึกนึกคิดของผู้ให้ข้อมูล มากขึ้น ซึ่งการติดตามเก็บรายละเอียด บรรยากาศของสถานที่ทำให้ทราบถึงความแม่นยำ และสอดคล้องในคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลในการปฏิบัติจริง และใช้วิธีการสอบถามโดยใช้คำถามเดิมซ้ำเพื่อตรวจสอบความตรงกันของคำตอบที่ได้ในครั้งแรก รวมทั้งการให้กลุ่มตัวอย่างได้ยืนยันความหมายของข้อมูลผ่านการวิเคราะห์ของผู้วิจัยแล้วว่ามีข้อมูลถูกต้องพ้องกับข้อมูลเบื้องต้นหรือไม่ อย่างไร

3. การทำดัชนีข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมและบันทึกไว้ในภาคสนามมากำหนดเป็นคำหรือข้อความหนึ่ง เพื่อช่วยในการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ได้ โดยทำการสรุปข้อมูลชั่วคราวและการกำจัดข้อมูลด้วยการเชื่อมโยงคำหรือคำหลักเข้าด้วยกัน และใช้ข้อความหรือประโยคอธิบายความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

4. การสร้างบทสรุป คือ การเขียนข้อค้นพบจากงานวิจัย โดยผู้วิจัยจะเขียนเชื่อมโยงข้อสรุปแต่ละชุดเข้าด้วยกันตามลำดับความเกี่ยวข้องของแต่ละข้อสรุป จนกระทั่งได้บทสรุปทั้งหมดของคำตอบให้กับปัญหาการวิจัยในครั้งนี้และการพิสูจน์บทสรุปจะมีลักษณะเป็นการเชื่อมโยง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดอีกครั้ง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจสภาพป่าชุมชน สังเกตสภาพป่าชุมชนร่วมกับประชาชนภายในป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมรับประโยชน์ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้คนในชุมชน เพื่อสร้างความคุ้นเคยก่อนขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ทำหนังสือจากหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต เพื่อทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการขอเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก

3. นัดหมายวันเวลา และสถานที่ และเตรียมความพร้อมในอุปกรณ์ที่จะใช้ในการสัมภาษณ์

4. ก่อนการไปสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมทั้งเตรียมเครื่องบันทึกเสียงและสมุดจดบันทึกให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

5. ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

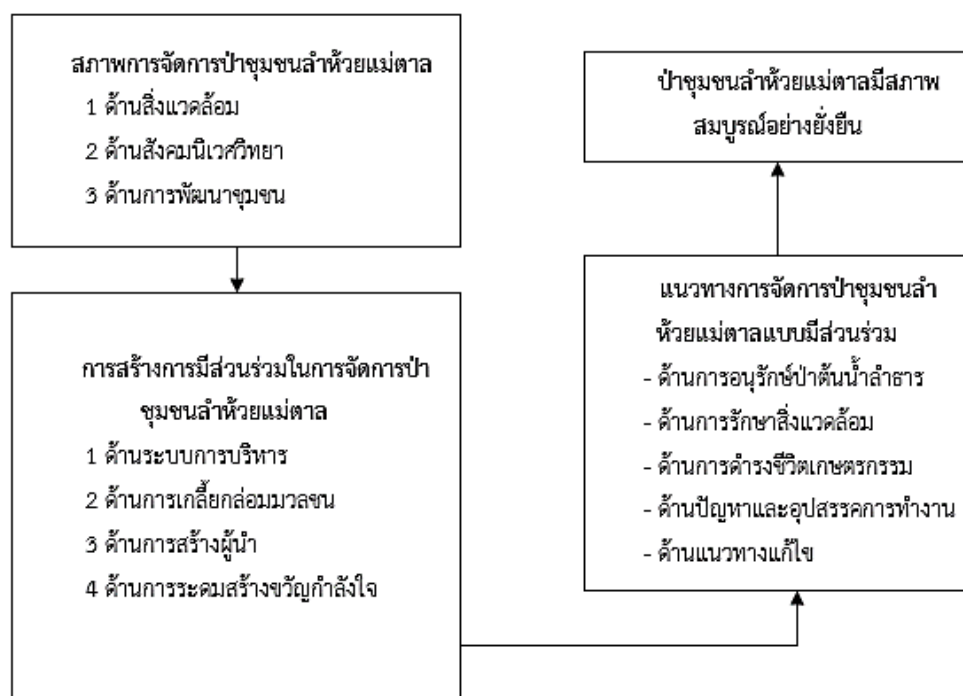
เมื่อทำการเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาประมวลผลวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลข้อมูลต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล การจำแนกข้อมูล จัดตามชนิดของข้อมูล และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์และการจดบันทึกไว้มาอธิบายเชิงบรรยาย หรือพรรณนาความ ลักษณะของการตีความเชื่อมโยงกับความหมายของข้อมูลกับความรู้ทางแนวคิดของทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้าประกอบกับประสบการณ์ในการวิเคราะห์ สรุปเป็นประเด็นสำคัญ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษา “การจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่” โดยผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัยจากงานวิจัยของเดือนนภา ภูทอง (2562 : 88) ในตัวแปรสภาพการจัดการป่าชุมชน กับตัวแปรการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม ร่วมจากงานวิจัยของ วิภาวรรณ มะลิวรรณ และคณะ (2560 : 699) ดังภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลการสัมภาษณ์ปัจจัยสภาพการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล พบว่า ปัจจัยการจัดการป่าชุมชนทั้งหมด 3 องค์ประกอบ คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมนิเวศวิทยา และด้านการพัฒนาชุมชน กล่าวได้ว่าสภาพการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ก่อนการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ขึ้น สภาพป่ามีความเสื่อมโทรมในบางพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นป่ากร้าง หนาดินมีการพังทลายในช่วงฤดูแล้ง และดินสไลด์ในช่วงฤดูฝน ส่งผลให้สภาพป่าไม่มีความสมบูรณ์ ในฤดูร้อน น้ำจากต้นน้ำลำธารไม่มีเพียงพอต่อการนำไปใช้อุปโภค บริโภคภายในครัวเรือนและเลี้ยงสัตว์ ในฤดูฝน เกิดน้ำป่าไหลลงสู่หมู่บ้าน ทำให้เกิดความเสียหายในบางพื้นที่ หลังจากมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนขึ้น ส่งผลให้สภาพป่ากลับมามีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานภาครัฐมีการจัดตั้งและสนับสนุน แบ่งกลุ่มกันรักษา เฝ้าระวังบุคคลที่จะเข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่า และเผาป่าเพื่อหาของป่าและล่าสัตว์ มีการบริหารจัดการร่วมกันจากการออกกฎระเบียบในการจัดการป่า การทำแนวป้องกันไฟป่า อีกทั้งยังสร้างการสืบสานประเพณีเชิงสัญลักษณ์ (การฟังธรรมปลาช่อน) บวชป่า

ผลการสัมภาษณ์ปัจจัยการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล พบว่า ปัจจัยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมทั้งหมด 4 องค์ประกอบ คือ ด้านระบบการบริหาร ด้านการเกลี้ยกล่อมมวลชน ด้านการสร้างผู้นำ และด้านการระดมสร้างขวัญกำลังใจ กล่าวได้ว่า ผู้นำมีการติดต่อกับทางภาครัฐ และภาคอื่นๆ ร่วมกันในการสร้างระบบบริหารจัดการการเฝ้าระวังและอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการติดต่อกันระหว่างผู้นำหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน เพื่อบริหารจัดการ การผลัดเปลี่ยนเวรเพื่อเข้าป่าเฝ้าระวังผู้ลักลอบตัดไม้ การสอดส่องดูแลไฟป่าในทุกช่วงฤดู รวมถึงการจัดการพื้นที่ทำการเกษตรและพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อป้องกันชาวบ้านรุกป่าเข้าไปใช้ประโยชน์ผ่านการประกาศ ประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนมีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งในเรื่องของการเกลี้ยกล่อมมวลชน โดยผู้นำได้มีการเชิญชวนสมาชิกชุมชนวัดบ้านตาล ฝ่ายปกครองกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เข้าร่วมในการเดินสำรวจป่าร่วมกัน ซึ่งการมีผู้นำจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน ส่งเสริมให้ประชาชนภายในหมู่บ้านมีการร่วมแรงร่วมใจอนุรักษ์สภาพป่าชุมชนให้กลับมาสมบูรณ์ รวมถึงการสร้างวาทกรรมในการสร้างกำลังใจในการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วยคำว่า “ป่าของเรา ให้เราดูแล” มีการสร้างกำลังใจด้วยการทุ่มเทร่างกาย แรงใจในการเข้าไปร่วมกิจกรรมลงพื้นที่อนุรักษ์ป่ากับบุคลากรภาครัฐ และประชาชนภายในหมู่บ้าน เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเยาวชนและผู้ที่ยื่น การที่ผู้นำได้กระทำสิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลต่อทัศนคติของผู้ตาม คือ เมื่อประชาชนเห็นผู้นำปฏิบัติจริง ลงพื้นที่เพื่อต้องการแก้ปัญหาป่าชุมชนอย่างแท้จริง ประชาชนในชุมชนจะอยากทำตาม ส่งผลให้คนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีขึ้นทางธรรมชาติ

ผลการสัมภาษณ์ปัจจัยแนวทางการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาลแบบมีส่วนร่วม พบว่า ปัจจัยแนวทางการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมทั้งหมด 5 องค์ประกอบ คือ ด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร ด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม ด้านการดำรงชีวิตเกษตรกรรม ด้านปัญหาและอุปสรรคการทำงาน และด้านแนวทางแก้ไข หลังจากมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเกิดขึ้น มีประชาชน ชาวบ้านบางกลุ่มยังไม่เข้าใจความหมายของการรักษาป่าชุมชน ยังมีการลักลอบเข้าไปตัดไม้บางส่วน เพื่อนำไม้ที่ได้ออกไปขายให้กับกลุ่มผู้ต้องการซื้อไม้ และยังมีการเผาป่าเพื่อทำการเกษตร หางของป่า ทำให้ป่าเสื่อมโทรมเป็นบางจุด และสัตว์ป่าลดน้อยลง การทิ้งขยะตามรายทางระหว่างทางเดินเข้าป่า และพบกันบูหรี่ที่เป็นสาเหตุหลักต่อการเกิดไฟป่า รวมถึงคนในชุมชนบางส่วนยังไม่มีความรู้ทางด้านกฎหมาย ส่งผลให้ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำลายป่า โดยเฉพาะในหน้าร้อนที่มีความแห้งแล้ง จะมีการเกิดไฟป่าที่มากกว่าปกติ ส่งผลให้กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้องคอยจัดทีมเข้าไปสำรวจป่าในทุก ๆ อาทิตย์ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไป แต่ปัญหาจากการเข้าป่า คือ บางครั้งจุดที่เข้าไปสำรวจอยู่ลึก ขาดการสนับสนุนที่จริงจังจากภาครัฐ และต้องการให้ภาครัฐส่งเงินสนับสนุนสำหรับการเดินเข้าทางเข้าป่าเพื่อเฝ้าระวังตามแนวต่าง ๆ ยิ่งแนวระหว่างบ้านแป่ที่ติดกับเส้นแบ่งเขตเชียงใหม่-ลำพูน มักจะมีชาวบ้านต่างถิ่นแอบลักลอบเข้ามาตัดไม้ตลอดเวลา ผู้นำจึงได้ติดต่อกับภาครัฐเข้าไปจัดการปัญหา และได้มีการประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมความรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ป่าชุมชนยังคงมีความสมบูรณ์มากที่สุด แนวทางการแก้ไข คือ ผู้นำแต่ละหมู่บ้านมีการจัดกิจกรรมให้คนในชุมชนเข้าร่วม เช่น การทำพุทธมนต์ พระสงฆ์สามเณร ประชาชนร่วมกันสืบสานลำห้วยต้นน้ำลำธาร พระสงฆ์เทศนาธรรมะ เจริญพุทธมนต์ ปล่อยปลา บวชป่า ทำนุบำรุงอนุรักษ์ไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำ ไม่ทิ้งสารที่ก่อให้เกิดมลพิษลงแม่น้ำ และตระหนักถึงประโยชน์และโทษจากการทำลายป่า การล่าสัตว์ และทางด้านบวก คือ การปลูกป่าในบริเวณพื้นที่ที่กว้างว่างเปล่า การสร้างฝายปิดกั้นทางน้ำเพื่อกักเก็บน้ำ และผู้นำชุมชนมีการประกาศให้ช่วยกันสอดส่องและแจ้งข่าวเมื่อเกิดการตัดไม้เผาป่า พร้อมทั้งปลูกจิตสำนึก สร้างขวัญกำลังใจ และทำสื่อเชิญชวนในการอนุรักษ์ป่าทั้งในระยะสั้น คือ รณรงค์เลิกตัดต้นไม้ทำลายป่า และระยะยาว คือ ช่วยกันปลูกป่าและอนุรักษ์ป่าไม้ให้คงอยู่ต่อไป

ผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยเครื่องมือที่เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Informants) ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) ผ่านการจำแนกข้อมูลในระดับจุลภาคด้วยการวิเคราะห์คำหลักที่ใช้ในการวิจัย (Domain analysis) จากการแปลความหมายในข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถแสดงได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- ผลการวิจัยพบว่า การจัดการป่าชุมชนโดยมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ขึ้นเพื่อดำเนินงานรักษา ติดตาม เฝ้าระวัง ภัยในทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นกับป่าไม่ว่าจะเป็นอุทกภัย น้ำป่า อัคคีภัย ไฟป่า และการลักลอบตัดไม้ของบุคคลอื่นที่แฝงตัวเข้ามาหาผลประโยชน์จากป่า และการทำฝายชะลอน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ในลำห้วยแม่ตาล

เพื่อให้ป่าชุมชนสมบูรณ์ และยังเป็นการฟื้นฟูสัตว์ป่าให้กลับมาสู่ป่าดั้งเดิม รวมถึงผลประโยชน์พลอยได้จากการรักษาป่าชุมชน คือ ป่าชุมชนมีสภาพสมบูรณ์ขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์เพื่อเข้าไปดูแล ต้นไม้มีปริมาณมากขึ้น ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าในการสร้างอาชีพเก็บเห็ด หาสมุนไพร หน่อไม้ หรือมดแดงได้เพิ่มขึ้น และผลทางอ้อม คือ เมื่อป่าชุมชนสมบูรณ์ ป่าต้นน้ำมีน้ำไหลลงลำห้วยให้ชาวบ้านในชุมชนได้ใช้อุปโภคและบริโภคได้มากขึ้น

2. ผลการศึกษากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความคิดเห็นในปัจจุบันว่า ผู้นำชุมชนมีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนด้วยการสร้างจิตสำนึก ส่งเสริมการเรียนรู้ และช่วยปกป้องความสมบูรณ์พร้อมทั้งมีการติดต่อหน่วยงานภาครัฐเพื่อของบประมาณสนับสนุนรวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง และติดตามไฟป่า ดินถล่ม และน้ำฤดูหลาก ประชาชนมีความร่วมมือกันในการรักษาผืนป่า และสามารถแยกพื้นที่สำหรับเกษตรกรรมและผืนป่าได้อย่างชัดเจน ด้วยการบริหารจัดการ การตั้งกฎระเบียบ และการประชาสัมพันธ์จากผู้นำชุมชนแต่ละชุมชนในป่าชุมชนบ้านตาล รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องประโยชน์จากการรักษาป่าเพื่อให้ยังคงสมบูรณ์สืบต่อไป

3. ผลการศึกษาปัญหาและแนวทางการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ แบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความคิดเห็นในปัจจุบันในแนวทางเดียวกันว่า หลังจากจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และการประสานงานจากภาครัฐ ยังมีประชาชนบางกลุ่มไม่เข้าใจประโยชน์ ขาดความรู้จากการรักษาป่า ทำให้ป่ายังถูกลักลอบโดนตัดทำลายบางส่วน ส่งผลให้กลุ่มอนุรักษ์ต้องจัดเวรเฝ้าระวังให้มากขึ้นจากผู้ลักลอบที่บางครั้งเป็นประชาชนจากหมู่บ้านในเขตจังหวัดลำพูนที่เข้ามาสร้างความเสียหาย ทำให้ต้องติดต่อภาครัฐเพื่อเข้าไปจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงการขาดงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติม เนื่องจากงบประมาณที่ใช้สนับสนุนมีไม่เพียงพอต่อการเข้าไปสำรวจ เฝ้าระวัง และรักษาผืนป่า อีกทั้งประชาชนมีเวลาเข้าร่วมอนุรักษ์ป่าน้อย เนื่องจากต้องทำมาหาเลี้ยงชีพและครอบครัว ส่งผลให้ผู้เดินทางเข้าสำรวจในแต่ละครั้งมีปริมาณน้อย ไม่สามารถตรวจตราได้ทั้งหมด ทางออกส่วนใหญ่ คือ ผู้นำหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านจึงได้ทำพิธีกรรมบวชป่า พระสงฆ์เทศนาธรรมะ เจริญพุทธมนต์ ปล่อยปลา การทำฝายกันน้ำล้น เพื่อให้ป่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวบ้าน และเพิ่มโอกาสอยู่รอดของป่ามากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่” โดยจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถอภิปรายผลการวิจัยและตีความข้อมูลต่าง ๆ ได้เป็น 2 ส่วน คือ 1. การจัดการป่าชุมชนที่มีต่อกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม 2. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมที่มีต่อแนวทางการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม และ 3. แนวทางการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม

1. การจัดการป่าชุมชนที่มีต่อกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม

การจัดการป่าชุมชนของผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และหน่วยงานภาครัฐ ต่อกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม พบว่า ผู้นำชุมชน ประชาชน และหน่วยงานภาครัฐได้รวมตัวกันในการจัดการกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนขึ้น เพื่อผลประโยชน์ คือ การฟื้นฟูสภาพป่าชุมชนให้กลับมาคงความสมบูรณ์ด้วยการทำชุดความรู้ การประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงประโยชน์และข้อเสียจากมีป่าชุมชนกับไร้ป่าชุมชน โดยในด้านสิ่งแวดล้อมปัจจุบันสภาพป่าชุมชนมีความสมบูรณ์มากขึ้น ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าในการหาเลี้ยงชีพด้วยการเก็บเห็ด หาหน่อไม้ ฯลฯ ที่ไม่ขัดแย้งกับป่าไม้เดิมมากขึ้น รวมถึงผลประโยชน์จากทางอ้อมคือเมื่อป่าชุมชนที่เป็นป่าต้นน้ำมีความสมบูรณ์มากขึ้น น้ำในลำห้วยแม่ตาลมีปริมาณมากขึ้นจากการทำฝายชะลอน้ำ ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ในการทำเกษตร และปศุสัตว์ได้ตลอดทั้งปี ภัยแล้งลดลง ปัญหาไฟป่าลดลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวัฒน์ ดวงแสนพุด (2564 : 93) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาป่าชุมชนภูบอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย กล่าวว่า ผู้นำชุมชนและประชาชนมีความสัมพันธ์กับป่าชุมชนอย่างเรียบง่าย มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนในพื้นที่ที่ถูกจัดสรร โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพื้นที่สงวน ส่งเสริมให้ผู้คนภายในบริเวณป่าชุมชนมีความรัก ห่วงแหนทรัพย์สิน การด้วยการปลูกจิตสำนึกตลอดเวลา และถ่ายทอดความตระหนักรู้จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้ป่ายังคงความสมบูรณ์ต่อไป และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิรภัทร ศรีวัฒน์ และวิศรุต หนูสอน (2557 : 3) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนกับระบบนิเวศบริหาร: กรณีศึกษาพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนภายในพื้นที่มีทัศนคติที่ดีต่อป่าชุมชนของตนเอง เนื่องมาจากเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ทำให้มีความตระหนัก รัก และห่วงแหนในทรัพยากรของตนเอง จึงเกิดเป็นกระบวนการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ การปลูกจิตสำนึกจากรุ่นสู่รุ่น

2. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมที่มีต่อแนวทางการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และหน่วยงานภาครัฐ มีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม พบว่า ผู้นำชุมชนมีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนด้วยการสร้างจิตสำนึก ผ่านการสร้างขวัญกำลังใจด้วยวาจากรรม “ป่าของเรา ให้เราดูแล” พร้อมทั้งการติดต่อผู้นำชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ใกล้เคียงให้เข้าร่วมกลุ่มการรักษาสิ่งแวดล้อม จากการสร้างกฎระเบียบแบ่งแยกพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยต่อการทำเกษตรกับพื้นที่ป่าออกจากกันให้ชัดเจน เพื่อป้องกันปัญหาในอนาคต และช่วยป่าคง

ความสมบูรณ์ พร้อมทั้งมีการติดต่อหน่วยงานภาครัฐเพื่อขอของบสนับสนุน รวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง และติดตามไฟป่า ดินถล่ม และน้ำหลาก ประชาชนมีความร่วมมือกันในการรักษาผืนป่าผ่านการบริหารจัดการ การตั้งกฎระเบียบ และการประชาสัมพันธ์จากผู้นำชุมชนแต่ละชุมชนในป่าชุมชนบ้านตาล รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องประโยชน์จากการรักษาป่าเพื่อให้ยังคงสมบูรณ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นงค์รินทร์ ใจมะสิทธิ์ (2559 : 2) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนต่อการจัดการป่าชุมชนตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนต่อการจัดการป่าชุมชนตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน โดยเรียงค่าตามลำดับ คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม โดยผู้นำท้องถิ่นและผู้นำชุมชน ควรเชิญชวนให้คนในชุมชนติดตามข่าวสารการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ที่เคยประสบความสำเร็จ หรือมีชื่อเสียง เพื่อการสังเกตการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม และมีการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชญาณิศา เกตุแก้ว (2556 : 5) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า การจัดการป่า โดยชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่มีรูปแบบการจัดการป่าออกเป็น 2 ลักษณะคือป่าชุมชนอนุรักษ์และป่าชุมชนใช้สอยโดยมีลักษณะการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชน คือ ป่าชุมชนอนุรักษ์หมายความว่าป่าที่เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งป่าดังกล่าวห้ามมิให้มีการบุกรุกทำลายโดยเด็ดขาดทุกคนจะต้องช่วยรักษาและป่าชุมชนใช้สอย คือ บริเวณตั้งแต่เขตติดต่อกับวัดเป็นแนวเขต เรื่อยไปจนถึงบริเวณวังมัจฉารวมถึงบริเวณพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดส่วนพื้นที่ทำการเกษตรที่มีมาก่อนใช้ระเบียบนั้นอนุญาตให้ทำการเกษตรต่อไปแต่ห้ามบุกรุกเพิ่มเติมเป็นอันอนุญาตให้หาหน่อไม้เห็ด อาหารอื่น ๆ ได้แต่ห้ามทำการเพื่อการจำหน่ายออกจากหมู่บ้าน ให้จำหน่ายเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้นโดย ป่าชุมชนทั้งสองลักษณะเรียกได้ว่ามีกฎกติกาในการใช้ประโยชน์คล้ายคลึงกัน เพียงแต่มีการให้คำจำกัดความในการใช้ประโยชน์ในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับข้อตกลงร่วมกันของคนภายในชุมชน ด้วยกันเองและข้อตกลงร่วมกับชุมชนใกล้เคียงที่มีพื้นที่ป่าติดต่อกันแนวคิดวิธีคิดที่ใช้ในการจัดการป่า ชุมชนคือ “การยึดตามหลักศาสนาตามพระพุทธศาสนาและสำนึกรักบ้านเกิด” และชุมชนมีความเชื่อ เรื่องผีชุมชนจึงได้นำมาเป็นกุศโลบายที่ช่วยในการรักษาป่าไม้ควบคู่กับการรักษาป่าที่เป็นรูปธรรมของชุมชนด้วยเช่นพิธีกรรมการบวชป่าและพิธีกรรมการสืบชะตาป่าและการจัดการป่าชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่

3. แนวทางการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม

หลังจากจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และการประสานงานจากภาครัฐต่อแนวทางการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐ และผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่น พบว่า ผู้นำแต่ละหมู่บ้านควรการจัดกิจกรรมให้คนในชุมชนเข้าร่วม เช่น การทำพุทธมนต์ พระสงฆ์สามเณร ประชากรร่วมกันสืบสานลำห้วยต้นน้ำลำธาร พระสงฆ์เทศนาธรรมะ เจริญพุทธมนต์ ปลอ่ยปลา บวชป่า ทำนุบำรุง

อนุรักษ์ไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำ ไม่ทิ้งสารที่ก่อให้เกิดมลพิษลงแม่น้ำ รวมถึงการตระหนักถึงประโยชน์และโทษจากการทำลายป่า การล่าสัตว์ การปลูกป่าในบริเวณพื้นที่กว้างว่างเปล่า การสร้างฝายปิดกั้นทางน้ำเพื่อกักเก็บน้ำ อีกทั้งผู้นำชุมชนมีการประกาศให้ช่วยกันสอดส่องและแจ้งข่าวเมื่อเกิดการตัดไม้เผาป่า พร้อมทั้งปลูกจิตสำนึกสร้างขวัญ และทำสื่อเชิญชวนในการอนุรักษ์ป่าทั้งในระยะสั้น คือ รมงค์เล็กตัดต้นไม้ทำลายป่า และระยะยาว คือ ช่วยกันปลูกป่าและอนุรักษ์ป่าไม่ให้มีคองอยู่ต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวัฒน์ ดวงแสนพุด (2564 : 93) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาป่าชุมชนภูบอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย กล่าวว่า ผู้นำชุมชนและประชาชนภายในชุมชนมีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมในป่าชุมชนภูบอบ ด้วยวิธีการสร้างการกักเก็บฝายน้ำ การรักษาหน้าดิน การทำเขื่อนกันน้ำ พื้นฟูสภาพป่า การป้องกันไฟฟ้า การสงวนเขตป่า ผ่านการวางแผนการจัดการอย่างเป็นระบบ มีการแบ่งเวรยามเฝ้าระวังตลอดเวลา เพื่อให้ป่าคงความสมบูรณ์ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภาวรรณ มะลิวรรณ และคณะ (2560 : 695) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี กล่าวว่า ผู้นำชุมชนควรสร้างความตระหนักของคในชุมชนด้วยการมีส่วนร่วม การสร้างกลุ่มเครือข่ายเพื่อป้องกันป่าชุมชน รวมถึงการสร้างวิธีการจัดการป่าอย่างยั่งยืน โดยมีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน และการสนับสนุนหน่วยงานภายนอก ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้สามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ยให้มีความอุดมสมบูรณ์ต่อไป และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธรินทร์ โชคศิริ (2560 : 2) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรร่วม: ศึกษากรณีป่าชุมชนในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ กล่าวว่า ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวขับเคลื่อน กระตุ้นชาวบ้านให้พร้อมใจกันและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชน มีการสร้างกลไกที่มีความยุติธรรมกับผู้ที่มีสิทธิในทรัพยากรป่า พร้อมสร้างความรู้สึกรักและรู้สึกว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าอันทรงคุณค่า รวมถึงการจัดการป่าชุมชนจะต้องสอดคล้องกับกติกาของผู้คนบริเวณรอบป่าชุมชนด้วยกัน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่” มีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

1. จากผลการศึกษาสภาพการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล พบว่า สภาพป่าชุมชนบางส่วนมีสภาพสมบูรณ์จากการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ และอีกบางส่วนยังรุดโทรมเนื่องจากการเข้าไปไม่ถึงในบางพื้นที่ มีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าของชุมชนอื่นรอบข้าง และจังหวัดข้างเคียงที่เข้ามาหาของป่า ดังนั้นทางภาครัฐและ

ผู้นำชุมชนควรมีการประกาศอย่างชัดเจนในเรื่องของบริเวณป่าอนุรักษ์ และป่าสำหรับประโยชน์ใช้สอยเพื่อลดการตัดไม้ทำลายป่า และการเผาป่าในหน้าแล้ง

2. จากผลการศึกษาการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาล พบว่า ผู้นำชุมชนควรที่จะร่วมกันส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนภายในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนให้มากขึ้น เช่น เชิญชวนให้ติดตามข่าวสารการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชุมชนที่เคยดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน และประสบความสำเร็จ หรือมีชื่อเสียง มีการศึกษาดูงานเพื่อสังเกตการจัดการที่เหมาะสมมุ่งเน้นให้ประชาชนใส่ใจป่าชุมชนที่มากขึ้น

3. จากผลการศึกษาแนวทางการจัดการป่าชุมชนลำห้วยแม่ตาลแบบมีส่วนร่วม พบว่า ยังมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าต้นน้ำของชุมชน ซึ่งเป็นที่น่าศึกษา เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศพื้นราบสูงเป็นส่วนใหญ่ และมีแหล่งน้ำไหลผ่านชุมชน ระบบการจัดการทรัพยากรน้ำยังเป็นการท่อน้ำจากฝายชะลอน้ำ ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้คนในชุมชนต้องลงจัดการด้วยตนเอง แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการจัดการน้ำ ของชุมชนเป็นอย่างมาก

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาในพื้นที่ป่าชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าชุมชนที่เกิดขึ้นโดยมิได้อยู่ภายใต้การจดทะเบียนของกรมป่าไม้
2. ควรทำการวิจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างป่าชุมชนและองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อป่าชุมชนทั้งทางบวก และทางลบ
3. ควรมีการนำปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนเข้ามาศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2562). ป่าชุมชน รูปแบบการพัฒนาและบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://www.forest.go.th/community/wp-content/uploads/sites/16/2018/08/>
- ชญาณิศา เกตุแก้ว. (2556). กระบวนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย. การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เดือนนภา ภูทอง. (2562). การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. วารสารการบริหารและการจัดการ. 6 (2), 80-95.

- นงคริณฑ์ ใจมะลิธิ. (2559). การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนต่อการจัดการป่าชุมชนตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน. การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเนชั่น.
- บุษกร เชี่ยวจินดาگانต์. (2561). เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา. *Liberal Arts Review*. 13 (25), 103-118.
- พัชรินทร์ โชคศิริ. (2560). ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรร่วม: ศึกษากรณีป่าชุมชนในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระพลพร สมงค์โล. (2563). การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 5 (10), 137-149.
- พิรภัทร ศรีวัฒน์, และวิศรุต หนูสอน. (2557). ป่าชุมชนกับระบบนิเวศบริหารฯ กรณีศึกษาพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. ภาคนิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ภาคภูมิ เหล่าตระกูล. (2562). จิสต้าณีกำลังร่วมบูรณาการขับเคลื่อน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน: พื้นที่จังหวัดน่าน. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 16 มกราคม 2565. แหล่งที่มา: <https://www.gist da.or.th/main/th/node/3109>.
- วันชัย แก้วสน, และกฤษณา ไวสารวัจ. (2563). การจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 5 (8), 141-158.
- วิภาวรรณ มะลิวรรณ, อภิชาติ ใจอารีย์, และประสงค์ ต้นพิชัย. (2560). แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 10 (1), 694-708.
- ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย. (2564). สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่นบ้านตาล. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2565. แหล่งที่มา: http://www.bantanlocal.go.th/index.php?_mod=ZG15&type=MQ.
- สุวัฒน์ ดวงแสนพุด. (2564). การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาป่าชุมชนภูบอบ บ้านวังน้ำมอก ตำบลพระพุทธบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 15 (1), 93-109.
- เสน่ห์ จามริก, และ ยศ สันติสมบัติ. (2538). *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.